

Методичні рекомендації щодо навчання змісту предметів «Історія України», «Всесвітня Історія» у 2022-2023 навчальному році

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні» [6], листа Міністерства освіти і науки України від 30.06.2022 № 1/7322-22 «Про організацію 2022-2023 навчального року», освітній процес у закладах загальної середньої освіти у 2022-2023 навчальному році розпочнеться 1 вересня та залежатиме від безпекової ситуації в кожному населеному пункті Сумської області [4].

Триває вторгнення Росії в Україну. Постійний стрес, тривога, страх, нервова напруга, зміна настрою, проблеми зі здоров'ям, неможливість впливати на ситуацію, апатія – усе це призводить до травмування кожної особистості. Війна виснажує нас фізично та психологічно. У цей непростий час учителям, для створення безпеки та підтримки учнів, рекомендуємо до використання інформаційний ресурс: «Психологічна допомога під час війни» (<https://k-s.org.ua/coping-war/>).

Головне завдання вчителя – створити на своїх уроках довірливу та невимушену атмосферу поваги й взаємної підтримки, де учні не бояться ділитися своїми думками та емоціями. Особливу увагу на уроках варто приділити навчанню учнів розуміти, виражати та керувати власними емоціями.

Психологи та психотерапевти для цього рекомендують застосовувати спеціальні вправи, з якими можна знайомитися в «Посібнику самодопомоги» (<https://cutt.ly/9ZS7KEU>).

Попри те, що наша психіка здатна адаптуватися під будь-які складнощі, кожен день бойових дій у нашій країні пережити надзвичайно складно. Під час освітнього процесу на початку семестру (навчального року) рекомендуємо вчителям: відкоригувувати знання учнів, за допомогою усного опитування, тестових завдань; розробляти уроки з урахуванням того, що внаслідок сильних емоційних переживань учням набагато складніше сприймати нову інформацію та відтворювати раніше засвоєну; знизити вимоги до знань та успішності учнів, адже діти перебували та перебувають у стані тривоги, стресу. Звертаємо увагу, що наслідки стресу, у дитини, можуть проявлятися у вигляді надмірної непосидючості, дратівливості, агресії чи навпаки – апатії й замкнутості.

Не рекомендуємо починати розмови про війну, розповідати новини чи використовувати під час уроку будь-які асоціації з воєнною тематикою. Однак, якщо учні захочуть про це поговорити, поділитися своїми думками чи переживаннями, обов'язково вислухайте їх. Як говорити з дітьми про війну допоможуть матеріали з інтернет-джерел, з якими можна ознайомитися за покликаннями: <https://cutt.ly/BFoygEh> (Розмови про війну), <https://cutt.ly/SFoyPVX> (Фізична безпека під час війни).

Сьогодні, в умовах інформаційної війни важливо розвивати в учнів критичне мислення. Варто вчити учнів вирізняти офіційні джерела інформації, уміти перевіряти інформацію, розпізнавати фейки, аналізувати різні точки зору, розрізняти переконливі аргументи та прояви маніпуляції. З метою осмислення власних медіа потреб, за умов воєнного часу, рекомендуємо до використання в освітньому процесі портал «Медіаосвіта та медіаграмотність» (<https://medialiteracy.org.ua/>).

Наголошуємо, що збереження життя та здоров'я дітей є першочерговим завданням! Безпека учнів має бути в пріоритеті. Дотримання вимог сигналів оповіщення «Усім увага! Повітряна тривога!» є обов'язковим для всіх учасників освітнього процесу.

З метою вшанування пам'яті загиблих унаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, щоденно о 09 годині 00 хвилин варто проводити загальнонаціональну хвилину мовчання [7].

Найбільш оптимальна та безпечна форма організації освітнього процесу в умовах воєнного стану – дистанційна. Звертаємо увагу, що в цій ситуації будуть корисними моделі дистанційного навчання у синхронному й асинхронному режимах напрацьовані закладами загальної середньої освіти під час пандемії COVID-19 у минулі навчальні роки. Під час війни заклад загальної середньої освіти стає осередком, який дає можливість учням не тільки отримувати знання, але й психологічну підтримку. Наголошуємо, що одним із важливих пріоритетів у діяльності вчителя є забезпечення психологічної підтримки та допомоги учасникам освітнього процесу, які постраждали від Російської воєнної агресії. Для забезпечення повноцінного освітнього процесу на відстані, окрім технічного інструментарію, учителю необхідно організувати навчання учнів так, щоб він був комфортним для всіх його учасників [1].

Для ефективного навчання у дистанційному форматі та забезпечення виконання освітніх програм рекомендуємо: проводити бесіди для емоційного налаштування учнів; коригувати календарно-тематичні плани; планувати вивчення предметів у найбільш зручний для учнів спосіб, тим самим створюючи для них комфортну обстановку; визначити теми, які при відновленні навчання в очному форматі можна ущільнити, а які учні можуть вивчити самостійно; за потреби скласти графік індивідуальних (додаткових) онлайн-консультацій з предмета.

На початку семестру (навчального року) рекомендуємо створити для учнів ситуацію успіху. Під час проведення уроків не варто забувати про диференціацію навчання. Якщо завдання різнорівневі, то кожен учень має відчувати успіх під час виконання завдань доступного для нього рівня.

Дистанційний формат може передбачати використання як групової, так і колективної роботи, але варто при цьому робити акцент на актуалізації опорних знань, закріпленні теоретичного матеріалу тощо.

Методи роботи з учнями слід добирати відповідно до навчального предмета, віку дітей та їхніх інтересів. Обираючи методи роботи, важливо пам'ятати, що учні можуть бути обмежені в ресурсах. Перевагу варто

надавати проблемним, пошуковим, творчим завданням, роботу з підручником. Пропонуючи учням виконання проєктів, творчих завдань варто враховувати наявність в учнів необхідного технічного чи ресурсного забезпечення.

Звертаємо увагу, що об'єм домашніх завдань з навчальних предметів варто звести до мінімуму. Утім, учителі можуть регулювати їх кількість залежно від ситуації, емоційного стану та потреб самих учнів.

Для отримання зворотного зв'язку рекомендуємо проводити онлайн-тестування використовуючи онлайн-сервіси, платформи для створення тестів. Під час зворотного зв'язку варто пояснювати учневі, у чому може бути його подальший прогрес, указати на сильні й слабкі сторони виконаної учнем роботи.

Для посилення мотивації навчання учнів рекомендуємо на уроках створювати емоційно-психологічний настрій колективу, за якого учні не боятимуться висловлювати думки, допускати помилки; під час контролю знань враховувати індивідуальні властивості учнів; добираючи методи чи прийоми навчання, не забувайте про їх різноманітність тощо. Під час проведення онлайн-уроків бажано залучати учнів до активної роботи, висловлювання своїх ідей та думок, надавати можливість їм спілкуватися між собою.

Звертаємо увагу, що вчитель має академічну свободу (Закон України «Про освіту» ст.54) і може самостійно визначати кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми, обирати програмне забезпечення, методи та форми організації навчальної діяльності учнів [2].

Оскільки освітній процес здійснюється переважно із застосуванням технологій дистанційного навчання, не зайвим буде повторити з учнями правила роботи з онлайн-платформами, взаємодії у хмарних сервісах, інструменти спільної роботи з документами та засоби групової діяльності й комунікації.

Доцільним також буде проведення індивідуальних зустрічей з учнями, які прибули з інших населених пунктів країни, з метою представлення закладу загальної середньої освіти як ефективного та безпечного освітнього простору.

Наголошуємо, що ситуація, пов'язана з пандемією коронавірусу в Україні все ще залишається достатньо тривожною та нестабільною. З метою запобігання поширення COVID-19 у разі повернення в очний формат навчання рекомендуємо вчителям дотримуватися профілактичних заходів безпеки та правил особистої гігієни.

З метою організованого початку 2022-2023 навчального року, рекомендуємо опрацювати Постанову Кабінету Міністрів України від 30.09.2021 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» [5] (<https://cutt.ly/vDsA5Xe>), лист Міністерства освіти і науки України від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» [3] (<https://cutt.ly/8ZS46mS>).

Історична освіта в закладах загальної середньої освіти реалізується за допомогою предметів і курсів інваріантної та варіативної частини навчального плану освітньої програми закладу загальної середньої освіти, а в старших (10-11) класах – подальшого вивчення предметів і курсів за вибором відповідно до визначених рівнів: рівень стандарту, рівень профільної підготовки.

Основним документом для визначення та формулювання теми й очікуваних результатів кожного уроку, орієнтиром для добору методичних прийомів навчання, шаблоном критеріїв оцінювання результатів пізнавальних зусиль школярів слугує освітня програма закладу загальної середньої освіти, складовою якої є навчальна програма.

У 2022-2023 навчальному році чинними будуть навчальні програми для 6-9 класів, які розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>, для 10-11 класів – за покликанням: <https://goo.gl/fwh2BR>.

У межах загальної річної кількості годин учитель самостійно визначає час для роботи над кожним розділом (темою) програми, при цьому не порушуючи завдань, які визначено як орієнтовні результати та зміст навчально-пізнавальної діяльності учнів. Організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів за тією чи іншою початковою програмою вчитель відображає у власному календарно-тематичному плані, яку затверджує керівник закладу загальної середньої освіти. Календарне та поурочне планування вчитель здійснює в довільній формі (у друкованому або електронному вигляді), самостійно визначає формат, обсяг, структуру, зміст і оформлення календарних і поурочних планів.

За бажанням, учитель може скласти робочу програму з метою розроблення власного алгоритму роботи з учнями, акцентуючи увагу на історичних постатях, матеріалі з історії рідного краю, тематикою практичних занять та навчальних проєктів. За вчителем залишається право самостійно визначати форми та методи роботи, види пізнавальних завдань, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу.

Відповідно до чинних навчальних програм, вивчення навчальних предметів «Історія України» і «Всесвітня історія» може відбуватися паралельно або послідовно. Для підвищення ефективності навчання, зокрема розподілу навчального часу, вивчення історії України та всесвітньої історії, зокрема у 7-11 класах, можна синхронізувати. Перехід до синхронізованого навчання може відбутися впродовж навчального року, наприклад, на початку семестру.

Звертаємо увагу, що основним засобом навчання учнів залишається – підручник. Під час навчання вчитель має використовувати підручники та посібники, схвалені для використання в освітньому процесі Міністерством освіти і науки України. Переліки навчальних програм, підручників і посібників, рекомендованих для використання в освітньому процесі у 2022-2023 навчальному році розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України. З електронними версіями підручників з історії для

учнів 6-11 класів, які рекомендовані Міністерством освіти і науки України, можна ознайомитися на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>.

Усі навчальні програми та засоби (підручники, посібники, робочі зошити, атласи та контурні карти, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень, тощо), що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Учнівські зошити з предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» (6-11 класи) перевіряються вчителем один раз на семестр і бал за ведення зошита може виставлятися у журнал. При виставленні тематичних оцінок учитель на власний розсуд може враховувати (або ні) оцінку за ведення зошита.

Акцентуємо увагу, що одним із головних критеріїв успішності навчання є вміння вчителя налагодити творчу роботу учнів, орієнтовану на формування ключових, предметної компетентності та розвитку наскрізних змістових ліній, особливо «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпеки», «Інформаційне середовище».

У 2022-2023 навчальному році учні 6 класів вивчають інтегрований курс «Всесвітня історія. Історія України» (70 годин на рік, 2 години на тиждень). Звертаємо увагу, що давня історія України вивчається як складова всесвітньої історії; вивчення історичного матеріалу здійснюється в хронологічних межах: від появи первісних людей до падіння Західної Римської імперії. Програму курсу побудовано на основі цивілізаційного підходу до розуміння історії стародавнього світу, що уможливорює інтегрувати навчальний матеріал навколо поняття європейської цивілізації, формування якої розгорталося й на теренах України. Нагадуємо, що у класних журналах для записів відводиться одна сторінка. Запис робиться таким чином: Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс). Відводити дві різні сторінки та виставляти окремо оцінки з історії України та всесвітньої історії недоцільно.

Для учнів 7 класів у 2022-2023 навчальному році залишається не змінним вивчення двох окремих предметів: історія України (35 годин на рік, 1 година на тиждень) і всесвітня історія (35 годин на рік, 1 година на тиждень). Під час вивчення історії України та всесвітньої історії у 7 класі акцентуємо увагу на роботі над поняттями та термінами відповідного історичного періоду, з історичними картами, історичними персоналіями, пам'ятками архітектури та образотворчого мистецтва тощо. З метою формування історичної компетентності рекомендуємо: формувати розуміння множинності трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації; складати історичні портрети, порівняльні характеристики діяльності історичних осіб; пояснювати за картою причини та наслідки історичних подій вітчизняної та всесвітньої історії; аналізувати, порівнювати історико-географічні умови різних регіонів, країн.

Під час вивчення історії України (52 години на рік, 1,5 години на тиждень) у контексті раннього Нового часу (8 клас), варто акцентувати увагу

учнів на розумінні причин, сутності та наслідків основних культурних явищ і подій в Україні та Європі; формуванні вміння висловлювати й обґрунтовувати власну позицію щодо ціннісного ставлення до історичного минулого; використанні мистецьких артефактів для пізнання минулого.

Уроки всесвітньої історії (35 годин на рік, 1 година на тиждень) мають сприяти формуванню в учнів цілісного уявлення про період XV-XVIII ст. в історії Європи та України, виробленню в учнів власного ставлення до змін у житті людей цього періоду. Доцільно на уроках історії України та всесвітньої історії продовжувати розвивати вміння аналізу історичних джерел.

У 9 класі, з метою підвищення ефективності процесу навчання історії України (52 години на рік, 1,5 години на тиждень) та всесвітньої історії (35 годин на рік, 1 година на тиждень), рекомендуємо формувати в учнів знання та розуміння особливостей розвитку України у XIX столітті; використовувати проблемні та дискусійні питання; учити учнів аналізувати й синтезувати, узагальнювати, класифікувати історичний матеріал, виділяти в ньому головне; тлумачити та застосовувати історичні поняття для пояснення історичних явищ і процесів.

Для учнів 10-11 класів Міністерством освіти і науки України рекомендовано до вивчення інтегрований курс «Історія: Україна і світ» (52 години на рік, 1,5 години на тиждень), а також два окремих предмета «Історія України» (52 години на рік, 1,5 години на тиждень) та «Всесвітня історія» (35 годин на рік, 1 година на тиждень).

У 10-11 класах рекомендуємо вивчення історії спрямовувати на: висвітлення історії України XX-XXI ст. як процесу формування сучасної української нації, відображення зв'язку українського минулого з європейським історичним процесом, розвиток громадянської свідомості, активної життєвої позиції. У 10 класі на уроках історії України варто приділити увагу темі «Українська революція», особливо подіям 1917-1918 років, коли постала Українська Народна Республіка, наголошуючи на державотворчих процесах.

Під час вивчення історії України в 11 класі (розділ 6 «Європейський вибір України. Російсько-українська війна») рекомендуємо використовувати інформаційно-довідкові, тематичні матеріали щодо хронології подій 2014-2019 років, які розміщено на сайті Українського інституту національної пам'яті у рубриці «Методичні рекомендації» <https://cutt.ly/tZaW80f>.

З метою вшанування героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій і звичаїв Українського народу, рекомендуємо до використання в освітньому процесі освітній проект «Діалоги про війну», підготовлений Українським інститутом національної пам'яті за ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України, з матеріалами якого можна ознайомитися за покликанням: <https://cutt.ly/DZaWXzd>. Матеріали розраховані на учнів 5-7 класів, де йдеться мова про розкриття теми російсько-української війни із використанням засобів відео уроків.

З метою набуття в учнів практичних навиків роботи з історичною картою рекомендуємо на уроках історії: заповнювати контурні карти, вчитися розрізняти умовні позначки на історичній карті, показувати на карті місцезнаходження пам'яток культури; читати карти та картосхеми, використовуючи легенду; використовувати зміст історичних карт під час розповіді про події; отримувати зі змісту карти інформацію про соціально-економічний, політичний, культурний розвиток країн; складати синхронні та хронологічні таблиці за даними карти; давати характеристику історичним процесам і подіям.

Використання краєзнавчого матеріалу під час вивчення історії України є актуальною, важливою та невід'ємною складовою освітнього процесу. Вивчення мікро- та макроісторію (історію світу, Європи, України) сприяє загальному уявленню про цілісність і певні закономірності історичного процесу. Вивчати місцеву історію та культурні надбання рідного краю, з метою поглиблення знань про історичну географію, суспільні цінності нашого народу, пропонуємо через залучення учнів до проєктної діяльності. Краєзнавчий матеріал на уроках історії України може використовуватись: як мотивація до організації самостійної (або пошукової) роботи, як вступ до теми уроку тощо. Особливо пізнавальними та корисними будуть уроки з історії, проведені у краєзнавчому музеї, а також у місцях важливих для регіону історичних подій.

Під час освітнього процесу рекомендуємо вчителям, на прикладах з історії України, показувати та наголошувати учням, що українському народові з давніх часів притаманні високий рівень моральності, духовності, доблесті та звитяги, дотримання українських традицій і звичаїв. Вивчаючи історію України рекомендуємо акцентувати увагу учнів на ідеї української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому; патріотизмі діячів визвольного руху періоду Української революції; на значенні Акта злуки УНР та ЗУНР; боротьбі за волю України повстанців Холодного Яру, подвигу героїв Крут, діяльності Української Повстанської Армії, спротиву дисидентів тоталітарній системі тощо [4].

Історія України – це не тільки події, а й історичні постаті. На прикладах життя та діяльності українських князів, гетьманів, культурних і політичних діячів: В. Великого, Я. Мудрого, В. Винниченка, М. Грушевського, С. Бандери, П. Болбочана, В. Липинського, М. Міхновського, Є. Петрушевича, С. Петлюри, П. Скоропадського, В. Кричевського, М. Джемілева, Т. Шевченка тощо, зосереджуйте увагу учнів на національній гідності українського народу, його прагненні мати власну державу. Під час вивчення історії варто наголошувати учням на процесах українського національного відродження.

Унаслідок збройної агресії та захоплення Росією Кримського півострова рекомендуємо до використання на уроках історії такі матеріали, з якими можна ознайомитися за покликанням: <https://cutt.ly/yZaEob9>. Сьогоднішня війна є продовженням війни, що розпочалась понад 100 років тому, коли злочинний більшовицький режим взявся знищувати Українську

Народну Республіку. Для використання в освітньому процесі пропонуємо матеріали, які розміщено на сайтах: «Освіторія» – «Усе повторюється: 5 прикладів циклічності історії, які вражають» (<https://cutt.ly/jFvyoma>); Українського інституту національної пам'яті: «Українські перемоги: 14 історій успіху» (<https://cutt.ly/6FokteO>), «Росія вбиває: українські діячі – жертви війни» (<https://cutt.ly/yFogNe6>).

Окрім того, з метою популяризації кінематографічної грамотності учнів, через призму мистецьких творів, пропонуємо вчителям історії посібник «Українська історія в кінофільмах» (<https://cutt.ly/uZS5Ljw>).

Із метою консолідації та формування історичної свідомості учнів, збереження національної пам'яті, на уроках рекомендуємо приділяти увагу трагічним сторінкам історії України XX-XXI століть: Голодомор українського народу, Голокост, депортація кримських татар та інших народів Криму, вторгнення армії Російської Федерації на територію України, а також відзначенню пам'ятних дат і ювілеїв (Постанова Верховної Ради України від 17.12.2021 № 1982-IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022-2023 роках» (<https://cutt.ly/RZS5Mxn>)).

З метою формування сталої громадянської позиції учнів під час вивчення історії України рекомендуємо до використання посібники: «Нариси із історії Криму. Додаткові матеріали для вчителя історії (7 та 8 кл.)» (<https://cutt.ly/3J8Pmrw>), «Історія Криму першої половини XX ст. Нариси» (<https://cutt.ly/SJ8Pc3R>), «Історія Криму та кримськотатарського народу» (<https://cutt.ly/JZaYQZ9>), «Нариси із історії Криму у XX-XXI ст.: 1990-2014 рр.» (<https://cutt.ly/eXg2Jr6>), які допоможуть скласти загальне уявлення про історію корінного кримськотатарського народу, про його культуру та мистецтво.

Можна зробити висновок, що під час навчання історії варто надавати перевагу організації пізнавальної діяльності учнів, роботі з візуальними джерелами, використанню краєзнавчого матеріалу, на уроках створювати позитивну та доброзичливу атмосферу.

Використані та основоположні джерела

1. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОППО, 2021. 200 с.
2. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту».
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України».
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 30.06.2022 № 1/7322-22 «Про організацію 2022-2023 навчального року».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2021 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти».
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні».

7. Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання, за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України».

Методист з історії та правознавства
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного
розвитку Сумського ОІППО

О.В. Третьякова

(Підпис наявний в оригіналі)